

Σε τούτο μάλιστα μπορεί ν' αποδοθεί δικαιολογημένα ή παρατηρούμενη **Νεκροφάνεια** του Νεοελληνικού Πνεύματος. Γιατί η πνευματική ζωή θα ήταν άμεσο αποτέλεσμα της πάλης των ιδεών.

Όσο η πάλη αυτή δε γίνεται αίσθητη μπορούμε να λέμε, ότι το έργο των προοδευτικών δεν έγινε αισθητό, μολονότι μπορεί να υπάρχουν άτομα, που υποφέρουν από την πνευματική νέκρα και από τη δυναστεία ιδεών, που έπρεπε να λείψουν μαζί με τις γενεές που τις έδημιούργησαν.

Ο καθένας μας μπορεί να γνωρίσει μάλιστα ανθρώπους που νιώθουν να επαναστατεί το είναι τους και ποθούν ν' αντιδράσουν. Μά δυστυχώς— το ξαναλέμε—το έργο τους είναι μηδαμινό ακόμα. Και ο λόγος είναι το ό,τι οι άνθρωποι αυτοί ζούνε χωριστά και σκόρπιοι. Για τούτο αρκούνται σχεδόν όλοι σε ιεραμιάδες κατά του καθεστώτος. Ίεραμιάδες που κι αυτές ψέλνονται νωθρά και σαν εκ περισού.

Και μπορεί να πει κανένας, πώς οι όλιγοι αυτοί αντάρτες έχουν προεξοφλήσει την άποτυχία μιας ευγενικής προσπάθειας, προτού να προσπαθήσουν να δουλέψουν πραγματικά. Και θα νόμιζε κανένας, πώς όλη τη δύναμή τους τη δαπανήσανε στην προσπάθεια που καταβάλαν για να καταλάβουν τις νέες ιδέες.

Δύσκολη δουλιά! Γιατί έπρεπε πρώτα να χαλάσουν και να γκρεμίσουν συθέμελα την ανατροφή και τις συνήθειες του μυαλού, που απόχτησε στο Σχολείο και που τους υποβάλλει το κοινωνικό περιβάλλον. Κι ακόμα έπρεπε να φτιάσουν μέσ' από το χάος μόνοι τους μια δεύτερη ανατροφή, που μόνη σήμερα μπορεί ν' αξίζει κάτι.

Δεινός λοιπόν ο αγώνας και οι ξεοδωμένες επομένως δυνάμεις σημαντικές. Για τούτο σήμερα, για να πάρουν νέο θάρρος και νέη δύναμη να υπηρετήσουν τις ιδέες, που τόσο πάλεψαν για να τις νιώσουν, θα έπρεπε τουλάχιστο να έχουν ενωθεί τα μεμονωμένα άτομα μ' ένα είδος φιλικής πνευματικής επικοινωνίας. Ένωση που θα τους δυνάμωνε. Έπικοινωνία που θα τους ξυπνούσε βέβαια και άλλες κοιμισμένες ενεργητικές δυνάμεις.

*

Καμμιά φορά χρειάζεται να χτυπήσουμε με το δάχτυλο το πλαίσιο του βρομέτρου, για ν' αναγκάσουμε τη βελόνα του να παρακολουθήσει τον ύψο του στον ύψο του. Φανταστήκαμε πώς ένα βιβλίο μπορεί να χρησιμεύσει σαν το χτύπημα του δείκτη και να ξεδαυλίσει την ενέργεια της ράθυμης

την κεριακή το πρωί, έντεκα του Μάρτη, βρέθηκε ξανά στην κάμαρα της Κατινούλας, για σίγουρο δε συλλογιότανε το θάνατό του. Ο σκοπός του εΐτανε να καθήση στο Μπ... τρεις μήνες, Μάρτη, Απρίλη και Μάη, ώσπου στα έμπα του Θεριστή, να γυρίση με την Κατινούλα στο Χαμονοκόρφι. Μά δε στάθηκε δυνατό, και χρειάστηκε να προσμένη ως τις δέκα του Άλωνάρη. Έφταιξε ο καιρός. Ο Αντρέας πρόσμενε το καλοκαίρι, πρόσμενε τη ζέστη, για να αναβρώση πιά η ξέρωστη τελειωτικά. Και τόντις έτσι γράφουσε τα κλαντάρια, πώς η άνοιξη αρχίζει με τις είκοσι μιὰ του Μάρτη. Ο ουρανός όμως γράφει άλλα και δε μοιάζει να του μέλη, μήτε για τους άββώστους. Μακκάρ να κανονίση μια μέρα ο άθρωπος και τον ουρανό. Μέσα στις αλλαγές που ώνειρεβότανε ο Αντρέας για τη μελλούμενη, την άκέρια την έφτυχία του κόσμου, μέσα στις αλλαγές που του φαινότανε άκωμη σαν αδύνατες, ίσως να λογάριζε και την αλλαγή που θα μας έφερνε η ταχτοποίηση της μετεωρολογίας. Έκεινή τη χρονιά, όσους γύρους κι αν έκανε η γης για να ζυγώση πιο κοντά στον ήλιο, άργησε η άνοιξη, άργησε και το καλοκαίρι. Κρύο ίσα με τα έβγα του Θεριστή. Αλήθεια που όσα τονέ σταναχωρούσανε από μακριά,

τάξεως των νεωτεριστών, της ασύνταχτης ακόμα προοδευτικής τάξεως.

Ένας βαθύτερα ποτισμένος από το φαρμάκι της άρχης του Bentham «της προτιμήσεως του έαυτού μας», ένας που θα πίστευε, ότι το άτομικό συμφέρον είναι άνωτερο απ' όλα τάλλα τα συμφέροντα μαζί, θα μας έλεγε πώς μόνο ένα βιβλίο μας χρειάζεται, το βιβλίο που θα μας έδειχνε με ποιόν τρόπο μπορεί να κινηθεί ζωηρό του καθενός Έλληνα το άτομικό του ενδιαφέρον για τα ζητήματα που ενδιαφέρουν το Κοινό Καλό. Γιατ' είναι γνωστό, πώς οι άνθρωποι κατορθώνουν να διακρίνουν βαθειά και σωστά μόνο τα ζητήματα, για τα όποια νιώθουν ζωηρό άτομικό ενδιαφέρον.

Οι άνθρωποι όμως που έμαθαν να σκέπτονται— και τέτιοι θα είναι οι νεωτεριστάι— μπορούν εύκολα να καταλάβουν και το «γιατί» και το «πόσο» συμφέρει στ' άτομα η προκοπή του όλου. Έπομένως από την τάξη των προοδευτικών—αν υπάρχουν—το ενδιαφέρον για το Κοινό Καλό δεν μπορεί να λείψει.

Άρκει, λοιπόν, το δαχτυλοχτύπημα στο πλαίσιο, αρκεί ένα τίναγμα, που σε ανθρώπους φωτισμένους μπορεί να το δώσει το διάβασμα μιας σελίδας αληθινής και φωτεινής, για να ξυπνήσουν οι ενεργητικές δυνάμεις που σήμερα—αν υπάρχουν—βρίσκονται σε άφανέρωτη μορφή.

Και είναι καιρός πλέον ν' αρχίσουν οι νεωτεριστάι τη δουλιά. Γιατί αποδείχθηκε, πώς όσο και χειρότερα κι' αν πάνε τα πράγματα δεν επιτρέπεται να ελπίζουμε, ότι στο τέλος θα στραφούνε μόνον τους στο καλλίτερο. Διότι ο λαός δεν έδωσε κανένα σημάδι πώς μπορεί μια μέρα μόνος του να γυρίσει, να εξετάσει τον έαυτό του, για να βρεί τα σάπια κομμάτια του κοινωνικού οργανισμού του και να τα κόψει.

Όχι! δεν πρέπει να μας απομείνει καμμιά ελπίδα—όσο κι' αν πάμε χειρότερα—ότι θα νιώσει τα σφάλματά του ο λαός. Όπως δεν υπάρχει ελπίδα να γίνει ποτέ πραγματολόγος και άνθρωπος των έργων ο «μεταμώνα θηρέων» Δάσκαλος: Αυτά πρέπει να τα θεωρούμε βέβαια, αφού το πάθημά μας του **Θ** δεν έγινε μάθημα μήτε στο λαό, μήτε στο δάσκαλο που τον κυβερνά. Κι' όμως ακακόν κακού άκος» έπρε ο άρχαίος. Το κακό, δηλαδή, που μας ήρθε τότε μπορούσε να μας γιατρέψει από το κακό, που μας έφερε στον πόλεμο.

Θυμάμαι να διάβασα σ' ένα λόγο του Πίτ τ'

στο Παρίσι, έδω μήτε τα παρατηρούσε. Άνάσαινε πιο λίφτερα, γιατί τ'όβλεπε το παιδί του, γιατί το παρακολουθούσε στα παραμικρά. Ως και τάρθυμητικά εκείνα τα κινήματα, που τονέ βασανίσανε όλο το χειμώνα, πάφανε, έμα πάτησε στο Μπ... Μά τα ποτέλεσμα στάθηκε παράξενο. Καθώς μερικοί άββώστοι λές και δυναμώνουσε από τη θέρμη, μερικοί άλλολικοί από τον άλκολισμό και μερικοί μορφινομανοι από τη μορφίνη, όταν όμως τους κόψης τη θέρμη, τάλκολικά ή τη μορφίνη, χάνουσε άμέσως κάθε δύναμη και κάθε αντίσταση, ο Αντρέας τώρα που δεν τέντωνε τα μυαλά του με τη ροβερή την ένταση του άπελπισμού, όπως και στο Παρίσι, αντίς άναπαψη, έννοιωθε μέσα του κούραση, αντίς εξαέφρωμα καταπλάκωση, αντίς άπλή γαλήνη, κάποια λιγοθύμηση της θέλησής του, κι αντίς ζύπνημα της ένέργειας, ένα ξεψύχισμα, ένα μικρεμα του έγώ του. Έτσι το λοιπόν ως και στη νεβρική του την καλητέρεψη φαινότανε η τζάκιση που είπαμε του οργανισμού.

Ο Αντρέας τώρα, σαν πήγαινε από την κάμερή του στην κάμαρα της Κατινούλας, σαν καθότανε, σα σηκωνότανε, σαν άκκουμπούσε στις άββώστης το κρεβάτι, σαν την πλάγιαζε, σαν της έδινε

άκόλουθα λόγια.—Οι άτυχίες του πολέμου έπεισαν επί τέλους τον Άγγλικό λαό να στρίψει τα μάτια του άπάνω του, για να δει αν δεν είχε κάποιο μέρος του σώματός του σπασμένο, ξεχαρβαλωμένο.

Σ' έμας όμως δεν έγινε το ίδιο. Η και αν γυρίσαμε για μια στιγμή άπάνω μας τα μάτια μας, τα γυαλιά που μας φόρεσε ο δόσκαλος είναι τόσο θαμπά και σκονισμένα, ώστε δεν κατορθώσαμε να διακρίνουμε, ότι ο Δασκαλισμός είναι η μεγάλη αίτια του κακού.

Ό,τι δεν κάναμε τότε δε θα το κάνουμε ποτέ πλέον. Γιατί και για τους λαούς, όπως και για τα άτομα, ο καιρός—ή εύκαιρία δηλαδή—βραχύ μέτρον έχει.

Το έθνικό μας άτύχημα μας έδωσε την εύκαιρία, μά την αφήσαμε κι' μας ξεφυγε για πάντα. Κ' έτσι εξακολουθούμε να ζούμε με χίμερες και να λατρεύουμε προλήψεις φορμαρισμένες και τροφοδοτούμενες από τον παντοδύναμο Δασκαλισμό, τις κυρίαρχες ιδέες της ουσιαστικής άκαδημίας που μας κυβερνά.

Αυτές τις ιδέες παλιές και δυνατές τόσο, ώστε να φαίνονται σαν προλήψεις, ήρθε ο καιρός να τις πολεμήσει μια τάξη ανθρώπων νέων με θάρρος, για να τις ξεριζώσει, όσο βαθύρριζες κι' αν είναι.

*

Άλλά σαν πού θα είναι οι πολεμιστάι;—Το είπαμε. Τα μυαλά τα χειροφρατημένα από τον Δασκαλισμό. Όλοι όσοι κατόρθωσαν να ξαναδημιουργήσουν τον έαυτό τους, ξετινάζοντας και το τελευταίο απομεινάρι του τρόπου του σκέπτεσθαι που απόχτησαν στο σχολείο, ξεδιπλώνοντας και φρεσκουσιδερόνοντας και την παραμικρότερη δίπλα του μυαλού τους, που τη σχημάτισε το σχολείο. Όλοι όσοι απόχτησαν τη σοφία και την τέχνη ν' αναγνωρίζουν των πραγμάτων τη δύναμη και να υποκύπτουν μπροστά τους. Όλοι τέλος όσοι δεν είναι από τον όχλο. «Κ' όχλο λέω—με το Δασκαρτάο—όλους εκείνους, που κάτω από σκούφια, ή από ψηλό, κρύβουσε λίγα μυαλά και πολλές προλήψεις».

Όλοι αυτοί—πολλοί ή λίγοι—κι' μαζευθούν για να βρουνε την όρεξη να δουλέψουν και για να νιώσουν τη δύναμη να γίνουν οι πιλότοι της ανατροφής και της μοίρας του λαού. Κι' ακόμα για να σταθούν οι πιστοί φύλακες του σπιτιού, που λέγεται πατρίδα.

το χέρι για να περάση στο νούμερο πέντε, ο Αντρέας έδειχνε μια ήσυχία, μια πραήτητα, μια ειρήνη, μάλιστα και κάτι ταπεινό, κάτι τόσο ταπεινωμένο, τόσο ήμερο που άπορούσε κι' η Κατινούλα, συνηθισμένη ως τα τότες να βλέπη τον άφέντη γοργό στην άπόφαση, γλήγορο στην πράξη, πρόθυμο στην κουβέντα, γιατί κι' η φωνή του σαν πιο χαμηλή.

—«Άφέντη, άφέντη, του έλεγε μ' ένα ύφος που ανατρίχιαζε ο Αντρέας, έπειδή το ύφος εκείνο δε σε γελούσε, σπαρτάριζε στα λόγια της η ζωή, άφέντη μου, έγω έμμι κλά και να μη λυπάστε. Δέ σας τόγραφα πάντα μου πώς θα γιάνω; Πώς να μη γιάνω κιόλας, αφού ήρθατε; Ηόθατε, κι' απότ' δά είναι το μόνο το παρκαπνο μου. Άς είναι! Το θελήσατε κι' έγινε. Τι να κάμω; Στον ουρανό γραμμένο να δη θαμκτα στην ύπαρξή της ή χωριατοπούλα».

Του τάλεγε απότ' την κεριακή, πρώτη του Άπρίλη, μια μέρα που τόντις άκολούθησε θαμα, δηλαδή που η Κατινούλα έμεινε όλο τάπόγεμα σηκωμένη και πλάγιασε μόνο στις έννιά, καθησε μαζί του και στο τραπέζι, άπαράλλαχτα όπως και στην άρχή άρχή, που την έφερε στο Μπ... Δεν μπορούσε ο κακόμοιρος να το πιστέψη, και τέτοιες χαρές, που